

УДК 342.81(477)

С.М. МАРЦЕЛЯК, Харківський національний університет внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ВІТЧИЗНЯНОГО ПРАВА ТА ЗАСАД (ПРИНЦИПІВ) ВИБОРІВ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ

Ключові слова: принцип, засада, вибори, Конституція України, принципи права, засади виборів народних депутатів України

Принципи права охоплюють всю правову матерію, є складовою права. Вони пронизують практично всі інститути і норми права і як своєрідний вектор визначають напрямок розвитку правової системи, впливають на зміст і розвиток всіх інших елементів правової матерії, впливають на характер, склад і зміст суб'єктивних прав, на їх співвідношення з обов'язками, заборонами, відповідальністю, на їх реальність, забезпеченість, захищеність [1, с.298], синтезують світовий досвід розвитку права тощо. І все це, відповідно, має наслідком їх багатоманітність.

У науковій юридичній літературі наводяться різноманітні критерії класифікації принципів права. О.В. Зайчук, поділяючи точку зору російського теоретика Р.З. Лівшиця, пише, що звернувшись до історії права, до глибин законодавства, до ідей правників та філософів, потрібно відокремити три групи міжгалузевих принципів права [2, с.197–199]. На його думку, перша група принципів характеризує загальне відношення до права та закону. До принципів можна віднести наступні положення: кожний громадянин окремо і суспільство загалом, підкоряючись законам, повинні мати можливість примусити до виконання закону і самого володарюючого; закон – це те, що народ наказує та встановлює; законів повинні дотримуватися; свобода міститься у дотриманні законів, а не в їх ігноруванні;

хто користується правом, той не порушує будь-яких інтересів; закон не має зворотної дії. Друга група принципів характеризує ставлення до людини як вищої цінності. Як принципи виступають такі положення: людина не має бути засобом досягнення мети; всі люди народжуються вільними і рівними у правах; людина має право на особисту недоторканність; ніхто не може бути визнаний винним у скоєнні злочину, інакше як за вироком суду (презумпція невинності); здійснення громадянином своїх прав не повинно порушувати прав інших громадян. Третя група принципів пов'язана з встановленням істини при вирішенні спорів, із дослідженням доказів. Сюди можна віднести такі положення: ніхто не може бути суддею у власній справі; ніхто не може посилатися у своє виправдання на незнання законів; нехай буде вислухана і друга сторона; відповідальність виступає тільки за вину. Також О.В. Зайчук зазначає, що існують основні принципи права, які мають загальний характер і конкретизуються в принципах кожної галузі права і законодавства (верховенство права, яке в цьому розумінні повинно визначатися як офіційне визнання того факту, що право може існувати і поза інституціональною формою (нормативно-правовими актами) – у вигляді рівного і справедливого масштабу свободи, що відбивається саме у принципах правосвідомості, які є загальнозрозумілими і використовуються для саморегулювання суспільних відносин; верховенство закону; точне і неухильне дотримання конституції, міжнародних договорів, законів і підзаконних актів; оптимальний вираз у нормативно-правових актах волі й інтересів народу, потреб суспільного розвитку; забезпечення внутрішньої збалансованості правової системи, її інтеграції і диференціації на відповідні елементи; узгодженість елементів у системі і структурі права; відповідність норм і правовідносин, юридичних прав і обов'язків тощо; юридична рівність перед законом і судом; свобода дій у рамках закону, передбачення законом можливості творчої самодіяльності суб'єктів права; справедливість,

гуманність і демократичність законодавства і правосуддя; відповідність скоєного правопорушення юридичній відповідальності; презумпція невинуватості; недопустимість бути суддею у власній справі; юридична відповідальність тільки за доведену вину; виключення видів покарання, що принижують людську гідність чи причиняють фізичні страждання тощо). І він же пише, що уніфікація правових ідеалів, котрі стають загальнолюдськими, сприяла оформленню на світовому рівні певної системи принципів права (загальнолюдські), або з огляду на їх зумовленість світовим, наднаціональним, загально цивілізаційним рівнем розвитку – загальноцивілізаційні (захист основних прав і свобод людини; юридична рівність однойменних суб'єктів перед державою та перед законом; верховенство закону як акта нормативного волевиявлення вищого представницького органу державної влади або прямого волевиявлення народу (референдум); взаємопов'язанність (єдність) юридичних прав і виконання обов'язків людей та інших суб'єктів суспільного життя; здійснення правосуддя незалежними судами; застосування юридичної відповідальності тільки в разі вчинення особою винного протиправного діяння (презумпція невинуватості особи) [3, с.23–25].

А.М. Колодій, розглядаючи питання про класифікацію принципів права, виокремлює, такі, що, по-перше, мають всезагальний характер і знаходять своє більш конкретне втілення у принципах кожної галузі права; по-друге, отримують специфічну модифікацію у галузях права і у сферах правоутворення, правореалізації і правоохорони, по-третє, диференціюються на загальносоціальні (політичні, економічні, соціальні, ідеологічні, моральні) і спеціально-юридичні (системні і структурні). Звідси він виділяє: 1) принципи правосвідомості; 2) принципи правоутворення; 3) принципи правотворчості серед них законотворчі і нормотворчі; 4) принципи системи права: а) загальноправові (основні); б) міжгалузеві; в) принципи інститутів права; 5) принципи структури права: а) загальносоціального і

юридичного; б) публічного і приватного; в) регулятивного й охоронного; д) матеріального і процесуального; д) об'єктивного і суб'єктивного; б) принципи правореалізації, а серед них принципи правозастосування; 7) правоохоронні принципи, а серед них, особливо, принципи правосуддя й юридичної відповідальності. Також А.М. Колодій говорить, що принципи системи і структури права, що змінюються у принципи правоутворення, правореалізації і правоохоронні, можна назвати принципами правового регулювання, визначаючи при цьому особливу роль загальноправових (основних) принципів [4, с.41–42].

Зазначена класифікація принципів права не є завершеною, оскільки можна виділити інші критерії їх класифікації, і, наприклад, виокремити принципи міжнародного права і національного права, принципи, які мають давню історію та новітні тощо.

В усій цій багатоманітності принципів права яскраво виділяються принципи виборчого права і, зокрема, засади (принципи) виборів народних депутатів України, які є складовою системи принципів права. В літературі немає єдиної точки зору щодо правової природи їх співвідношення. Це пов'язано, передусім, з тим, що у конституційній доктрині, правда, в основному Російської Федерації окреслився підхід, відповідно до якого об'єктивне виборче право – це підгалузь конституційного права. Цю думку обстоюють С.О. Белов, А.Є. Постников, С.Д. Князев, Д.Б. Катков, Є.В. Корчиго [5, с.13–14; 6, с.44; 7, с.3]. Як пише уже згадуваний нами С.О. Белов, охарактеризувати виборче право як підгалузь конституційного права дозволяє, в першу чергу, наявність власного предмета правового регулювання – виокремленої групи суспільних відносин, які складаються з приводу виборів органів державної влади і органів місцевого самоврядування [8, с.45].

В.Є. Чиркін стверджує, що об'єктивне виборче право – це розділ конституційного права [9, с.192]. Найбільш радикально у цьому питанні є позиція російських державознавців Ю.А. Веденєєва, А.А. Вешнякова та В.І. Ли-

сенка, які надають виборчому праву Росії статус самостійної галузі права [10, с.9–10; 11, с.14–15]. Проти цього виступає С.Д. Князев, який говорить, що усвідомлення соціальної ваги регульованих виборчим правом відносин і обсяг відповідних нормативних приписів не дозволяють вважати виборче право самостійною галуззю публічного права [6, с.44]. І виходячи з цієї позиції значною частиною вітчизняних та зарубіжних науковців виборче право визнається правовим інститутом (конституційно-правовим, інститутом конституційного права, одним із головних конституційно-правових інститутів чи навіть генеральним інститутом конституційного права [12, с.35]).

Російський вчений правник В.В. Маклаков зазначає, що виборче право – це один із інститутів конституційного права, хоча й включає окремі норми інших галузей права – трудового, цивільного, адміністративного, кримінального, судово-процесуального. На його думку, такі норми можна називати полівалентними, оскільки вони одночасно належать до двох і більше галузей права [13, с.322]. Справді, окремі моменти вітчизняної виборчої кампанії, такі як її фінансування, покарання за вчинення злочинів та проступків, пов'язаних з виборами, визначення статусу осіб, задіяних у виборах, окремі питання матеріально-технічного забезпечення виборчих комісій і т. ін., регулюються окрім конституційного також іншими галузями права. І тому в юридичній літературі має місце і думка, що виборче право – це міжгалузевий комплексний інститут, багаторівнева і упорядкована сукупність правових норм різних галузей права, які регулюють зміст і процес реалізації громадянами свого політичного права обирати і бути обраними в органи державної влади та органи місцевого самоврядування у формі організації і проведення демократичних вільних періодичних виборів [14, с.45]¹. На підтримку цього підходу М.І. Ставнійчук зазначає: «Існування

комплексного інституту виборчого права є не тільки науковою проблемою, а має практичний характер, пов'язаний, насамперед, з проблемами захисту виборчих прав громадян, ефективного проведення виборів, забезпечення доступності, узгодженості у правозастосуванні при проведенні всіх видів виборів у державі. Обґрунтування доцільності існування комплексного інституту виборчого права має суттєво вплинути у майбутньому на процеси систематизації (як інкорпорації, так і кодифікації) виборчого законодавства» [15, с.35–36].

Проте, не всі науковці погоджуються з такою точкою зору. Так дослідник виборчого права, С.О. Белов, вважає, що сприймати виборче право міжгалузевим інститутом навряд чи можливо, оскільки в предмет його регулювання не включаються різновидні суспільні відносини. Він доводить, що виборче право регулює не трудові, бюджетні чи адміністративні відносини безпосередньо, а тільки побічно торкається предмета регулювання цих галузей – тією мірою, як це можливо і необхідно для регулювання відносин, які становлять предмет власне виборчого права [8, с.44–45]. Український вчений О.В. Марцеляк також стверджує, що з-поміж наведених підходів до трактування природи об'єктивного виборчого права, найбільш адекватною вітчизняній доктрині і практиці є схема, за якою виборче право являє собою інститут конституційного права. Обсяг національних правових актів, які регулюють порядок формування представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування, не дозволяє зробити висновок, що виборче право є підгалуззю конституційного права, а тим більше окремою самостійною галуззю правової системи України [16, с.20]. В цілому ми підтримуємо зазначену точку зору.

Виходячи з цього можна зробити висновок, що засади виборів народних депутатів України – це принципи інституту виборчого права України і вони мають загальноцивілізаційний характер. Як засади інституту виборчого права України вони отримали своє визнання в Конституції України, яка закріпила:

¹ Хоча на с.717 автори цього підручника визнають виборче право вже підгалуззю конституційного права.

«Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення». (ст.71) [17]. Зазначені в Конституції України засади відтворені в Законі України «Про вибори народних депутатів України» в редакції від 17.11.2011 р. № 4061-VI, в якому система принципів виборів народних депутатів України виражена через:

а) *основні засади виборів народних депутатів України* – «народні депутати України (далі – депутати) обираються громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування» (ст.1 Закону); ст.5 Закону закріплює добровільність участі у виборах, ст.6 – вільні вибори.

б) *засади виборчого процесу*:

1) дотримання принципів виборчого права, зазначених у статтях 2–10 Закону;

2) законність та заборона незаконного втручання будь-кого у цей процес;

3) політичний плюралізм та багатопартійність;

4) публічність і відкритість;

5) свобода передвиборної агітації, рівний доступ усіх кандидатів у депутати і партій – суб'єктів виборчого процесу до засобів масової інформації незалежно від їх форми власності, крім засобів масової інформації, засновниками (власниками) яких є партії, кандидати у депутати в одномандатному окрузі;

б) неупередженості органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, судів, підприємств, закладів, установ і організацій, їх керівників, інших посадових і службових осіб до партій – суб'єктів виборчого процесу, кандидатів у депутати (ст.11 Закону).

Визначені Конституцією України та Законом України «Про вибори народних депутатів України» засади виборів народних депутатів України становлять важливий елемент механізму правового забезпечення виборчих прав громадян, визначають ключові умови делегування влади Українським народом своїм

представникам в парламенті, наповнюють парламентські вибори реальним демократичним звучанням, ідентифікують їх з міжнародними виборчими стандартами. І в цьому проявляється їх загально цивілізаційний характер. Оскільки здебільшого ці засади ґрунтуються на принципах виборчого права, які закріплені в різноманітних міжнародних актах: Загальна декларація прав людини – періодичність виборів; загальне і рівне виборче право; рекомендація таємного голосування як найоптимальнішої форми реалізації виборчого права (ст.21); Перший протокол до Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод – принципи вільних, періодичних виборів, таємне голосування (ст.3); Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст.25) та Загальний коментар Комітету ООН з прав людини до ст.25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права – щодо недопущення жодних обмежень права на участь у виборах і права бути обраним громадян залежно від їх раси, кольору шкіри, статі, мови, віросповідання, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, власності, походження за способом набуття громадянства: за народженням чи в результаті натуралізації тощо; прив'язання виборчої правоздатності громадянина до повнолітнього віку; чітке законодавче визначення випадків призупинення чи зупинення або обмеження виборчих прав особи; трактування принципу вільних виборів; Документ Копенгагенської наради конференції з людського виміру НБСЄ – принципи вільних, періодичних виборів, загального та рівного виборчого права, таємного голосування або із застосуванням рівноцінної процедури вільного голосування, а також чесний підрахунок голосів та повідомлення про нього шляхом опублікування офіційних результатів тощо; Декларація про критерії вільних і справедливих виборів, в якій деталізуються критерії і принципи вільних виборів; Декларація загальних принципів непартійного спостереження за виборами громадськими організаціями та Кодекс поведінки непартійних громадських спостері-

гачів, які проголошені ООН 03.04.2012 р., схвалені Венеціанською Комісією 15–16 червня 2012 р. і визначають сутність непартійного спостереження за виборами громадськими організаціями та основні аспекти такого спостереження.

До важливих міжнародних документів, в яких встановлені загальні принципи (засади) демократичних виборів слід віднести і цілу низку інших міжнародних угод, наприклад, Конвенцію про стандарти демократичних виборів, виборчих прав і свобод у державах-учасниках Співдружності Незалежних Держав. Відповідно до неї, стандартами демократичних виборів є закріплені в національних конституціях і законах право громадянина обирати і бути обраним в органи державної влади, органи місцевого самоврядування, в інші органи народного (національного) представництва, принципи періодичності й обов'язковості, справедливості, правдивості і свободи виборів на основі загального рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні, що забезпечують свободу волевиявлення виборців, відкритий і гласний характер виборів, здійснення судового й іншого захисту виборчих прав і свобод людини і громадянина, громадського і міжнародного спостереження за виборами, гарантії реалізації виборчих прав і свобод учасників виборчого процесу. Цінність Конвенції полягає в тому, що вона трактує самі виборчі принципи. Також важливими документами міжнародного характеру є: Декларація про участь жінок у виборах, ухвалена Венеціанською комісією 9–10 червня 2006 р., Резолюція 1320 (2003) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про Кодекс належної практики у виборчих справах» від 30.01.2003 р., Рекомендація 1595 (2003) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про Кодекс належної практики у виборчих справах» від 30.01.2003 р., Резолюція 1459 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про усунення обмежень на право голосу» від 24.06.2005 р., Рекомендації R (99) 15 Комітету Міністрів Ради Європи «Про висвітлення в засобах масової інформації виборчих

кампаній» від 09.09.1999 р., Рекомендації Rec (2001) 19 Комітету Міністрів Ради Європи «Про участь громадян у місцевому публічному житті» від 06.12.2001 р., Рекомендації Rec (2003) 4 Комітету Міністрів Ради Європи «Про загальні правила боротьби з корупцією при фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній» від 08.04.2003 р., Рекомендації Rec (2003) 3 Комітету Міністрів Ради Європи «Про збалансоване представництво жінок і чоловіків у процесі прийняття політичних і суспільних рішень» від 12.03.2003 р., Декларація Комітету Міністрів Ради Європи «Про Кодекс належної практики у виборчих справах» від 05.05.2004 р. та інші.

Таким чином, можна сказати, що світовою спільнотою протягом тривалого її становлення вироблені дійсно демократичні ціннісні орієнтири у сфері формування представницьких органів публічної влади. Ці міжнародні виборчі стандарти визнані Україною шляхом їх закріплення в Конституції та профільних виборчих нормативних актах. Це відповідає світовій практиці. Зазвичай саме ці принципи закріплені в конституціях інших держав: «Депутати німецького Бундестагу обираються шляхом загальних, прямих, вільних, рівних і таємних виборів» (ст.38 Основного Закону Федеративної Республіки Німеччини) [18, с.91]; «Вибори до Сейму є загальними, рівними, прямими і пропорційними та проводяться шляхом таємного голосування (ст.96). Вибори до Сенату є загальними, прямими і проводяться шляхом таємного голосування» (ст.97 Конституції Республіки Польща) [18, с.184]; «Народний суверенітет здійснюється загальним правом голосу прямим, рівним і таємним голосуванням відповідно до закону...» (ст.14 Конституції Федеративної Республіки Бразилії) [18, с.438]; «Громадяни Республіки Беларусь мають право вільно обирати та бути обраними до державних органів на основі загального, рівного, прямого чи непрямого виборчого права шляхом таємного голосування» (ст.38 Конституції Республіки Беларусь) [19, с.142]; «Воля народу є основою державної влади. Ця воля знаходить

свій вираз у вільних виборах, що проводяться періодично на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному і вільному голосуванні» (ст.38 Конституції Республіки Молдова) [19, с.318] та ін.

Конституційне закріплення принципів виборчого права має особливе значення в силу природи самої Конституції як Основного Закону держави та суспільства, яка виступає ядром правової системи та базою національного законодавства. Як справедливо підкреслюється в науковій літературі, без принципів виборів змістовне наповнення методів і способів юридичного впливу на учасників суспільних відносин, що опосередковують організацію і проведення виборів, позбавляється значущих орієнтирів і координат [20, с.135]. Ще у XIX ст. відомий німецький філософ, громадський діяч Фердинанд Лассаль у своїй промові «Про сутність конституції» зазначав, що конституція, маючи силу закону, тим самим повинна бути законом, і в той же час вона повинна бути більше аніж закон... повинна бути більш святим, стійким і незмінним, ніж звичайний закон [21, с.540]. Тому закріплення принципів виборів представницьких органів державної влади, органів місцевого самоврядування на рівні конституції створює передумови для вироблення основних орієнтирів виборчого законодавства, яке, за умов демократичності держави, суспільства, повинно відповідати міжнародним виборчим стандартам. Не варто залишати поза увагою і той факт, що оскільки вибори представницьких органів публічної влади являють собою одну з основ політичної системи суспільства, то регламентування принципів їх проведення певною мірою виступає гарантією стабільності конституційного (державного) ладу [16, с.224].

Хоча зарубіжна практика знає і інші приклади конституційного регулювання принципів виборів. Так, у ряді країн, де на виборах переваги надаються певним соціальним групам, конституція не проголошує принципу рівних виборів; якщо існують непрямі вибори, не отримує свого визнання принцип прямих виборів; може також не визнаватися

принцип загальних виборів, за умови, якщо не всі громадяни наділені виборчим правом, тобто позбавлені його за соціальною чи політичною ознакою і т. ін. У той же час в конституціях окремих держав перелік принципів виборчого права може бути і розширений. Наприклад, у ст.113 Конституції Республіки Португалія сказано: «Пряме виборче право при таємному і періодичному голосуванні є загальним правилом для обрання посадових осіб виборних органів державної влади, автономних областей і місцевої влади. Складання списків виборців здійснюється в обов'язковому порядку, офіційно, має постійний характер і є єдиним для всіх виборів, при загальному і прямому виборчому праві... Виборча кампанія відбувається на наступних принципах: а) свобода пропаганди; б) рівність можливостей і однакове ставлення до всіх кандидатів; с) неупередженість публічних установ по відношенню до різних кандидатів; d) відкритість і контроль за витратами на виборчу кампанію» [22, с.782]. У деяких країнах знайшов конституційне закріплення принцип альтернативних виборів, під яким розуміють включення в законодавство таких умов, за яких кандидати вступали б у конкуренцію, а виборець дійсно мав би можливість реального вибору між різними кандидатами (за мажоритарної виборчої системи на одне місце в окрузі повинно претендувати більше одного кандидата, за пропорційної виборчої системи участь у виборчих перегонах мають брати більше одного партійного (чи блокового) списку) [23, с.174].

Слід відмітити, що засади виборів народних депутатів України являють собою цілісну систему, складова якої не знайшла в науці конституційного права свого однозначного визначення. Більшість науковців відносять до них принципи вільного, загального, рівного, прямого виборчого права при таємному голосуванні. Деякі розширюють цей перелік за рахунок принципів публічності і відкритості, періодичності, доступності виборів, добровільності, змагальності, альтернативності, участі громадян в організації виборів, демократи-

чності процедури висування кандидатів, несумісності депутатського мандата з зайняттям певних державних посад чи комерційною діяльністю, контролю, відповідальності, у тому числі індивідуальної особистої відповідальності депутата перед виборцями, поєднання державного фінансування виборчої кампанії з можливостями використання недержавних ресурсів, проведення виборів виборчими комісіями, незалежність органів, які здійснюють організацію та проведення виборів, поєднання різних виборчих систем, забезпечення пропорційного представництва, певного порядку встановлення результатів голосування, широкої участі населення у виборчій кампанії, активного правозахисту кандидатів тощо [24, с.45; 25, с.23].

Широкий перелік принципів виборчого права має наслідком їх класифікацію. Російський науковець С.Д. Князев поділяє принципи виборчого права за підставою їх цільового призначення в механізмі правового регулювання виборчих відносин на: а) принципи організації та проведення виборів, які утворюють концептуальні засади правового забезпечення виборчих відносин, пов'язані з обов'язковістю, періодичністю, вільною участю, альтернативністю виборів, допустимістю різних виборчих систем та належністю органів, що забезпечують організацію й проведення виборів; б) принципи участі громадян у виборах (принципи загального, рівного, прямого виборчого права, а також добровільної реалізації суб'єктивних виборчих прав на основі особистого таємного голосування) [26, с.22–29]. Цього ж підходу у класифікації принципів виборів дотримуються український науковець Л.М. Козодой [27, с.109] та російські вчені Ю. Дмитрієв та В. Ізраєлян [20, с.113].

Український державознавець Ю.Б. Ключковський пропонує систему принципів виборчого права ділити на: а) принципи, які стосуються виборів у цілому, вимагають, щоб вони були: загальні, прямі, рівні, вільні, чесні; б) принципи, що стосуються голосування і передбачають: таємне голосування; особисте голосування, однократне голосування, факу-

льтативне голосування [28, с.43]. Російський правник М.С. Матейкович стоїть на позиції систематизувати принципи виборчого права на три рівні. До першого рівня він відносить основоположний принцип, що впливає з основ конституційного ладу і характеризує вибори як вищу та безпосередню форму народовладдя (принцип вільних виборів); до другого рівня – політичні принципи виборчого права: а) участь громадян у виборах (загальне виборче право, рівне виборче право, пряме виборче право, таємне голосування, добровільна участь громадян у виборах); б) принципи, що забезпечують виборцям можливість реального вибору та контролю за дотриманням законності в проведенні виборів (гласність виборів, відкритість та доступність виборів, змагальність кандидатів); в) принципи, що забезпечують відповідальність обраних кандидатів перед своїми виборцями (періодичність та обов'язковість виборів); до третього рівня – організаційні принципи виборчого права (підготовка та проведення виборів виборчими комісіями, територіальний принцип організації виборів) [29, с.11].

Інші російські дослідники принципів виборів М.І. Кукушкін та О.А. Югов класифікують принципи виборчого права на політичні та організаційні залежно від того, чи визначають ці принципи відносини, пов'язані зі змістом і проявом суверенної політичної волі виборців, чи містять фундаментальні правила формування організаційного механізму підготовки і проведення голосування [30, с.81–86].

Досить цікавий підхід щодо поділу принципів виборчого права у Т.В. Герасименко, яка в основу їх класифікації пропонує брати елемент волі. Зокрема вона пише: «З точки зору вольової характеристики демократичні вибори відрізняються тим, що адекватно, без викривлення проводять народну волю. Для того щоб бути демократичними, вибори мають ґрунтуватися на певних принципах, які не допускають перекручування волі народу». На цій підставі Т.В. Герасименко умовно розмежовує принципи на такі, що протистоять зовнішньому, «штучному» викривленню волі

народу на виборах (принципи загальних, рівних, прямих виборів), і такі, що перешкоджають внутрішньому, «природному» переключенню волі народу (принципи вільних виборів і таємного голосування) [25, с.24–25]. О.В. Марцеляк пише, що зазначену вище класифікацію принципів виборів можна також доповнити через їх поділ на ті, що: а) закріплені в міжнародно-правових документах, б) мають конституційне визнання, в) закріплені на рівні виборчих законів [16, с.108].

Багатоманітність підходів у розумінні та класифікації засад виборів народних депутатів України свідчить про їх значущість, ставить на порядок денний необхідність їх досконалого вивчення та ґрунтовного аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения / С. С. Алексеев. – М. : Норма, 2001.
2. Лившиц Р. З. Теория права / Р. З. Лившиц. – 2-е изд. – М. : БЕК, 2001.
3. Зайчук О. В. Принципы права в контексте развития общей теории державы и права / О. В. Зайчук // Альманах права. Основоположні принципи права як його ціннісні виміри : наук.-практ. юрид. журнал. – 2002. – Вип. 3.
4. Колодій А. М. Принципы права: генеза, понятия, классификация та реализация / А. М. Колодій // Альманах права. Основоположні принципи права як його ціннісні виміри : наук.-практ. юрид. журнал. – 2002. – Вип. 3.
5. Постников А. Е. Избирательное право России / А. Е. Постников. – М. : Норма, 1996.
6. Князев С. Д. Очерки теории российского избирательного права / С. Д. Князев. – Владивосток : Изд-во Дальневосточ. ун-та, 1999.
7. Катков Д. Б. Избирательное право: вопросы и ответы / Д. Б. Катков, Е. В. Корчиги; под ред. Ю. А. Веденева. – М. : Юриспруденция, 2001. – С. 3.
8. Белов С. А. Избирательная система как правовой институт / С. А. Белов. – СПб. : Издат. Дом С.-Петербур. гос. ун-та, Изд-во юрид. ф-та С.-Петербур. гос. ун-та, 2005.
9. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран : учебник / В. Е. Чиркин. – М. : Юристъ, 1997.
10. Избирательное право и избирательный процесс в Российской Федерации / под ред. А. А. Вешнякова. – М. : Норма, 2003.
11. Лысенко В. И. Некоторые проблемы развития российского избирательного права / В. И. Лысенко // Государство и право. – 1995. – № 8.
12. Тодика О. Ю. Выборы до парламентів країн СНД (Порівняльно-правовий аспект) : монографія / О. Ю. Тодика. – Х. : Факт, 2003.
13. Конституционное (государственное) право зарубежных стран : учебник : в 4 т. Т. 1–2. / отв. ред. Б. А. Страшун. – М. : Изд-во БЕК, 1996.
14. Избирательное право и избирательный процесс в Российской Федерации : учеб. для вузов / отв. ред. А. В. Иванченко. – М. : Норма, 1999.
15. Ставнійчук М. І. Конституційно-правові основи виборів до органів державної влади України / М. І. Ставнійчук // Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001.
16. Марцеляк О. В. Выборы народных депутатов Украины: история, теория, практика : навч. посіб. / О. В. Марцеляк. – Х. : Прометей-прес, 2008.
17. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
18. Конституції зарубіжних країн : навчальний посібник / авт.-упоряд.: В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк та ін. ; за заг. ред. к. ю. н., доц. В. О. Серьогіна. – Х. : Вид-во «ФІНН», 2009.
19. Новые конституции стран СНГ и Балтии. Сборник документов. Вып. 2. – М. : Манускрипт, Юрайт, 1998.
20. Дмитриев Ю. А. Избирательное право и процесс в Российской Федерации / Дмитриев Ю. А., Израелян В. Б. – Ростов н/Д : Изд-во «Феникс», 2004.
21. Отрывок из речи Ф. Лассаля «О сущности конституции», произнесенной в 1882 г. в

одном из берлинских бюргерских окружных собраний // Андреева Г. Н. Конституционное право зарубежных стран : учебник / Андреева Г. Н. – М. : Изд-во Эксмо, 2005.

22. Конституция Португальской Республики // Конституции государств Европы: в 3 т. Т. 2 / под общей ред. Л. А. Окунькова. – М. : Изд-во НОРМА, 2001.

23. Автономов А. С. Конституционное (государственное) право зарубежных стран : учебник / Автономов А. С. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006.

24. Кряжков В. А. Состязательность кандидатов в депутаты / Кряжков В. А. // Советское государство и право. – 1990. – № 6.

25. Герасименко Т. В. Принципы выборов в органы государственной власти и местного самоуправления в Российской Федерации: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.02 / Герасименко Т. В. – Тюмень, 2003.

26. Князев С. Д. Принципы российского избирательного права / Князев С. Д. // Правоведение. – 1998. – № 2.

27. Козодой Л. М. Конституційно-правовий статус суб'єктів виборчого процесу в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.02 / Козодой Л. М. – К., 2006.

28. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: законодавче застосування і реалізація / Ключковський Ю. Б. // Вибори і референдум в Україні: законодавче забезпечення, проблеми та шляхи вдосконалення : збірник матеріалів міжнародної наук.-практ. конф. – К. : Нора-друк, 2003.

29. Матейкович М. С. Проблемы правового регулирования выборов в органы государственной власти субъектов Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.02 «Конституционное и муниципальное право» / М. С. Матейкович. – Тюмень, 1988.

30. Кукушкин М. И. Выборы – конституционный институт прямого народовластия в Российской Федерации / Кукушкин М. И., Югов А. А. // Российский юридический журнал. – 1996. – № 2.

Марцеляк С. М. Співвідношення принципів вітчизняного права та засад (принципів) виборів народних депутатів України / С. М. Марцеляк // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 363–371 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_61.pdf

Досліджено підхід вітчизняних та зарубіжних науковців щодо розуміння природи принципів права, засад виборів народних депутатів України, їх класифікації. Визначено співвідношення принципів вітчизняного права та засад (принципів) виборів народних депутатів України, як їх складової.

***

Марцеляк С.М. Соотношение принципов отечественного права и принципов выборов народных депутатов Украины

Исследован подход отечественных и зарубежных ученых относительно понимания природы принципов права, принципов выборов народных депутатов Украины, их классификации. Определено соотношение принципов отечественного права и принципов выборов народных депутатов Украины, как их составной.

***

Martselyak S.M. The Correlation of the Principles of the Native Law and the Principles of Elections of People's Deputies of Ukraine

The article studied approach native and foreign scientists on understanding the nature of the principles of law and the principles of the election of people's deputies of Ukraine, their classification. The correlation of the principles of the domestic law and the principles of elections of people's deputies of Ukraine was formed.